

GROENE PLANEET
GROENE ZORG

Over jouw impact als zorgprofessional

 GROENE PLANEET
GROENE ZORG

Over jouw impact als zorgprofessional

Redactie:
Jurjen Luykx
Juliette Mattijssen
Diederik Gommers
Evelyn Brakema

 bohn
stafleu
van loghum

Houten 2024

© Bohn Stafleu van Loghum is een imprint van Springer Media B.V., onderdeel van Springer Nature, 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of opnamen, hetzij op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet j° het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb.471 en artikel 17 Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Samensteller(s) en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een betrouwbare uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor drukfouten en andere onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen. De uitgever blijft onpartijdig met betrekking tot juridische aanspraken op geografische aanwijzingen en gebiedsbeschrijvingen in de gepubliceerde landkaarten en institutionele adressen.

Boekvormgeving: www.designworkscreative.nl

ISBN 978-90-368-3020-1

Verwijs naar dit boek via:

Luykx JJ, Mattijsen JC, Gommers D en Brakema EA. *Groene planeet, groene zorg*. Houten, BSL (2024).

Bohn Stafleu van Loghum
Walmolen 1
Postbus 246
3990 GA Houten

Inhoudsopgave

Voorwoord 7

Verantwoording 11

Over de auteurs 19

Inleiding

Zorgen voor de mens én de planeet 24

01

Gezonde mensen, gezonde aarde: planetaire gezondheid bevorderen door gezondheid te beschermen, behouden en bevorderen 44

02

Van bewustwording tot actie: de rol van onderwijs voor Planetary Health 66

03

De CO₂-voetafdruk van de zorg: wat kun jij doen om die te verkleinen? 94

Intermezzo 1 – Eyes wide open 116

04

Circulaire zorg: houvast voor een circulaire koers 118

05

Duurzaam medicijngebruik: van 'groene' pillen tot nul verspilling 134

06

Klimaatrechtvaardigheid: een ethisch perspectief op verduurzaming van de zorg 158

Intermezzo 2 – Geboren worden 174

07

Gedragsverandering: komt er nog wat van? 176

08

Medische technologie als kans om de zorg te verduurzamen: utopie of dystopie? 198

09

De maatschappelijke rol van de zorgprofessional: van koffiekamer tot klimaatop 222

Slotwoord

Groene planeet, groene zorg: een terugblik en een vergezicht 240

Voorwoord

Het kan niemand ontgaan dat we met de aarde op een ecologische crisis lijken af te stevenen, die ook grote gevolgen kan hebben voor de gezondheid van mensen wereldwijd. Klimaatverandering, biodiversiteitsverlies en milieuverontreiniging schrijden in een schrikbarend tempo voort, en zullen bij uitblijven van voldoende tegenmaatregelen desastreuze gevolgen hebben, niet alleen voor de natuur maar ook voor de menselijke gezondheid.

De gezondheidszorg zal bij die tegenmaatregelen een sleutelrol moeten spelen: door brede bewustwording van deze risico's te bevorderen, door te helpen om door middel van adaptatiemaatregelen de gezondheidsgevolgen zo veel mogelijk te beperken, maar allereerst door de eigen ecologische voetafdruk drastisch te verminderen. Het is onverantwoord om (toekomstige) generaties hier en elders op te zadelen met de gevolgen van de enorme broeikasgasuitstoot, natuurvernietiging en afvalproductie van de huidige gezondheidszorg.

Aan die noodzakelijke verduurzaming van de gezondheidszorg wordt inmiddels gewerkt, maar nog niet genoeg. Op veel plaatsen zijn *'green teams'* gevormd om binnen zorginstellingen eerste stappen te zetten, en in de Green

Deal Duurzame Zorg 3.0 zijn op papier afspraken gemaakt om in de hele zorgsector de milieu-impact terug te dringen. Helaas gaat de verandering in de praktijk echter nog veel te langzaam, en ligt de gezondheidszorg helemaal niet op schema om bijvoorbeeld de klimaatdoelen van 'Parijs' te halen.

Het tempo moet dus omhoog, maar hoe? Uitwisseling van kennis en ervaring, en bundeling van krachten kunnen daar zeker aan bijdragen, en dat is wat dit boek beoogt.

De auteurs werken aan het front van de verduurzaming van de zorg, en kennen dus als geen ander de stand van de kennis en de barrières in de praktijk. Op veel van die fronten – van verminderen van CO₂-uitstoot tot onderwijs in 'Planetary Health', en van duurzaam medicijngebruik tot gedragsverandering – zetten ze de beschikbare kennis op een rij, en geven ze praktische tips aan de zorgprofessional op de werkvloer.

Maar ze doen meer dan dat: de auteurs helpen de lezer ook om de eigen positie te bepalen in de vaak complexe vraagstukken. Dat doen ze bijvoorbeeld door systematisch de verschillende niveaus te onderscheiden waarop professionals in de gezondheidszorg aan verduurzaming kunnen bijdragen. En door als redactie in een slothoofdstuk hun persoonlijke visie te geven op hoe om te gaan met onvoldoende kennis, en met het grote contrast tussen de immensiteit van de opgave en de vaak geringe opbrengst van concrete acties.

Kortom, van harte aanbevolen dit boek, voor wie zich via 'groene zorg' wil inzetten voor gezonde mensen op een 'groene planeet'.

Prof. dr. Johan P. Mackenbach

*Emeritus hoogleraar Maatschappelijke gezondheidszorg,
Erasmus MC & voorzitter van de KNAW-commissie Planetary
Health*

Groene planeet
groene zorg

Verantwoording

'We are the first generation to feel the impact of climate change, and the last generation that can do something about it.'

— Barack Obama, voormalig president van de Verenigde Staten, COP-2021.

Dat dit boek is voortgekomen uit zorgen over onze leef-omgeving zal je als lezer niet verbazen. Een relevantere drijfveer was echter dat we leven in een tijd waarin we het mogelijk kunnen maken om nog vele jaren duurzaam met andere soorten op deze planeet samen te leven. Het tij keren van elk jaar meer opwarming, meer verlies aan biodiversiteit en meer schade aan ecosystemen kan alleen samen. Ook in de Nederlandse zorg moeten we samen optrekken. Daarom is dit boek gericht aan alle circa anderhalf miljoen zorgmedewerkers, van verpleegkundigen tot geriaters, van studenten tot managers; en aan hen die los van hun achtergrond simpelweg meer willen weten over de verbanden tussen onze planeet en de gezondheidszorg.

Het boek is een product van nauwe samenwerking met een diverse groep experts die zich in hun vrije tijd met passie hebben ingezet om dit project tot een succes te maken. Deze samenwerking begon klein en werd geleidelijk groter.

Als eerste was er de lunch op de redactie van Bohn Stafleu van Loghum (BSL) medio 2022. De video ter promotie van een ander boek was net opgenomen. Met Yulma Perk (uitgever bij BSL) en Simon Broersma (uitgever bij BSL en hoofdredacteur van Skipr) sprak Jurjen nog even na. Simon voelde initieel weinig enthousiasme toen Jurjen voorstelde een boek over planetaire gezondheid te gaan schrijven. Ook Evelyn, die Jurjen kort erna sprak, was niet direct overtuigd van de waarde van een boek over vergroening van de zorg. Er bestond al een aantal vakspecifieke groene handleidingen en alles verandert toch zo snel? Is een boek wel het juiste medium voor een onderwerp dat zo aan verandering onderhevig is? Maar gaandeweg raakten Evelyn, Simon en Jurjen enthousiaster over het idee om de vele experts op dit gebied in ons land samen te brengen om de stand van vergroening van de zorg anno 2023 te beschrijven. Voor zover ons bekend, bundelden namelijk niet eerder zo vele experts op het vlak van vergroening van de zorg in een land hun krachten door tezamen een boek te schrijven. Hiermee voegt dit boek iets toe aan de al bestaande (inter)nationale literatuur over 'Planetary Health' en aan de vele artikelen die dagelijks over het onderwerp verschijnen. Ook Diederik voegde zich bij onze kleine club en stelde een brainstormsessie op de redactie van BSL in Houten voor. Dit moment in maart 2023 werd het startschot voor het boek zoals dat er nu ligt. We voelden steeds meer enthousiasme en toewijding opborrelen. Nadat Juliette zich als expert op vlak van onderwijs over 'Planetary Health' bij ons gevoegd had, voelde de redactie compleet. Belangrijker voor het eindproduct dan de redactionele bijdrage werd de inzet van de auteurs. Al snel bleken allerlei experts die zich

bezighouden met deelgebieden van vergroening van de zorg enthousiast om mee te schrijven. We hebben al het werk als auteurs en redactie zonder vergoeding gedaan, om de kosten van het boek zo laag mogelijk te houden en het daarmee zo toegankelijk mogelijk te maken.

Hoe gingen we te werk als redactie? Onze insteek was dat het een vlot leesbaar boek moest gaan worden dat je zonder achtergrondkennis over het onderwerp in een middag kunt uitlezen. Ook wilden we dat de hoofdstukken los van elkaar gelezen zouden kunnen worden. Daarom worden termen hier en daar opnieuw uitgelegd en komen wezenlijke aspecten (zoals circulariteit) in verschillende delen van het boek terug. Onze visie was dat het boek moest gaan voorzien in een behoefte van de zorgprofessional, de student of andere geïnteresseerden om achtergrondkennis te vergaren over de meest wezenlijke thema's die betrekking hebben op planetaire gezondheid en groene zorg. We hoopten bovendien dat het een boek zou worden dat je uitdaagt je eigen visie op vergroening van de zorg te ontwikkelen. In een tijd waarin lange termijn visies van nationale regeringen op vlak van duurzaamheid grotendeels ontbreken, is het ontwikkelen van je eigen visie op de besproken thema's des te belangrijker. Doordat het boek in de je-vorm is geschreven, zul je hopelijk worden uitgedaagd je eigen standpunten te ontwikkelen of aan te scherpen aangaande tal van onderwerpen die te maken hebben met duurzaamheid in de zorg. Ook beoogden we dat het boek praktische tips zou geven voor op de werkvloer. Ergens beginnen, hoe klein ook, kan een weg worden van vele professionals in de zorg, zo redeneerden we. Immers, om de zorg echt

duurzaam te maken heb je een kritische massa nodig, die nu nog ontbreekt.

Nadat we als redactie de grove kaders van het boek hadden uitgedacht, hielden we met de auteurs verschillende online vergaderingen om eerst de contouren van het boek rond te krijgen. Als redactie en auteurs bereikten we consensus over het belang van hoofdstukken die rechtstreeks op de vijf thema's van de Green Deal Duurzame Zorg 3.0 betrekking hebben. Ook waren we eensgezind over het belang van aanvullende hoofdstukken aangaande even belangrijke, aanpalende thema's, zoals beschreven in de inleiding. Als redactie deden we suggesties voor een terugkerende indeling van hoofdstukken. Om het simpel te houden kozen we voor: een titel, een samenvatting, daar waar mogelijk een afbeelding (eventueel een infographic) om de belangrijkste boodschappen over te brengen, een sectie met bondige achtergrondinformatie, in kaders voorbeelden van succesvolle 'vergroeningsacties' in de zorg en ten slotte praktische tips voor de zorgprofessional op de werkvloer. Van wezenlijk belang vonden we ook de intermezzi, vorm gegeven door kunstenaars met een groen hart, die zo non-verbaal in staat zijn een gevoel van urgentie over te brengen. Verder instrueerden we als redactie de auteurs de meest toepasselijke en actuele bronnen per onderwerp te kiezen. Uitspraken moesten dus altijd goed onderbouwd zijn. Om auteurs de mogelijkheid te geven creatief te zijn in hun eigen schrijfproces, werden zij door ons als redactie vrijgelaten om belangrijke thema's zelf aan te dragen. Als redactie gaven we de auteurs een strenge, zeer korte deadline voor de eerste versies van de hoofdstukken die ook nog eens midden in

de zomer van 2023 viel. Een dergelijk snel ontwikkelend onderwerp vraagt namelijk om een vlot proces, vanaf start met schrijven tot drukken. Aangenaam verrast waren we als redactie toen we binnen de deadline allerlei zeer vlot en helder geschreven hoofdstukken ontvingen. Slechts enkele keren gingen de hoofdstukken heen en weer tussen auteurs en redacteurs. Een online vergadering later was de inhoud van het boek grotendeels rond. Ada Herweijer van BSL stond ons steeds bij om het proces soepel te laten verlopen én om het boek zo duurzaam mogelijk uit te geven.

Wat zijn onze toekomstplannen als groep redacteurs en auteurs? Allereerst hopen we het boek van een update te voorzien wanneer het moment daarvoor rijp is.

Het is lastig te voorspellen wanneer dat zal zijn.

We willen jou als lezer uitnodigen aan te geven wat je in deze versie 1.0 gemist hebt, want dat er belangrijke zaken missen als het gaat om een onderwerp dat zoveel omvattend is, daarvan zijn we ons als redacteurs bewust. Ook zijn we vermoedelijk onvolledig geweest in onze uitnodigingen aan mensen om bij te dragen aan het boek. Door aan te geven dat je zelf wil bijdragen of iemand kent die volgens jou moet meeschrijven aan toekomstige versies, zullen de hoofdstukken completer kunnen worden. Ten tweede zijn we voornemens een luisterboek op te nemen en het boek naar het Engels te vertalen zodat wellicht zorgprofessionals in andere landen geïnspireerd raken om de zorg in hun landen een stukje groener te maken. Op sommige vlakken lopen we in Nederland namelijk voorop als het gaat om initiatieven en kennis om de zorg minder belastend voor milieu en klimaat te maken. Door samen met BSL een symposium te organiseren hopen

we ten slotte verdieping en persoonlijke uitwisseling mogelijk te gaan maken, ook met jou als lezer.

We hopen dat het boek maximaal bijdraagt aan groene zorg en een gezonde planeet. Daarom doneren we de opbrengst ervan aan groene doelen (kader 1). Vind je dat anderen dit boek ook zouden moeten lezen? Deel het vooral!

*Jurjen Luykx, Diederik Gommers, Juliette Mattijsen
en Evelyn Brakema
Utrecht, 26 oktober 2023.*

Verklaring belangenverstremgeling

De redacteurs verklaren geen belangenverstremgeling te hebben bij dit hele boek.

Dit boek is tot stand gekomen dankzij een redactionele samenwerking tussen Jurjen Luykx, Diederik Gommers en de Groene Zorg Alliantie (zie kader 2), waar Juliette Mattijsen en Evelyn Brakema bestuursleden van zijn.

1

Wat gebeurt er met de opbrengsten van het boek?

Gezamenlijk besloten we als redactie de 15% winst die we als redactie ontvangen, volledig aan duurzame doelen te doneren: 50% aan de Groene Zorg Alliantie als dé organisatie die zich inzet voor vergroening van de zorg, 25% aan Urgenda omdat we geloven in hun acties om politiek en industrie in beweging te krijgen (hetgeen ook voor de zorg hard nodig is) en 25% aan bomen. Dankzij jou als lezer worden deze organisaties gesteund en zal er hopelijk een 'groene zorg' bos verrijzen.

Groene Zorg Alliantie

2

De Groene Zorg Alliantie (GZA) verbindt groene zorg-professionals om samen de transitie naar groene zorg en een gezonde planeet te versnellen. In november 2023 verenigt dit netwerk meer dan 180 uiteenlopende partijen uit de volle breedte van de zorg- en gezondheids-werkvloer; van diëtisten tot urologen, van studenten tot specialisten, van wetenschappers tot activisten.

Het netwerk faciliteert een snellere uitwisseling van kennis en inspiratie, zoals via de organisatie van het jaarlijkse Groene Zorg Festival en via het inspiratie-platform. Ook brengt de GZA met succes een krachtige groene stem uit binnen en buiten de zorg, van het uitbreiden en aanscherpen van de Green Deal Duurzame Zorg tot aanscherpen van (Nederlandse) ambities op de internationale klimaattoppen.

Voor de groene inspanningen veroverden de GZA en haar vertegenwoordigers plek #21 van de Trouw Duurzame 100 (2023) en wonnen zij diverse prijzen en benoemingen, zoals 'Beste Groene Zorg Idee' (VWS 2021), 'Jong Talent' (*Financieele Dagblad* 2022) en nominatie tot Libelle STER (2021).

Vrijwel alle auteurs van dit boek zijn via een Green Team of commissie ook verbonden aan de Groene Zorg Alliantie. Voor meer informatie, zie www.groenezorgalliantie.nl.

Groene planeet
groene zorg

Over de auteurs

Redacteurs

Jurjen Luykx, psychiater en onderzoeker, afdeling psychiatrie, Amsterdam UMC, Amsterdam; voorzitter van de werkgroep Groene Psychiatrie van de Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie.

Juliette Mattijsen, basisarts & coördinator Planetary Health Onderwijs Erasmus MC & Planetary Health projecten, UMC Utrecht; Bestuurslid Politiek Groene Zorg Alliantie, geaffilieerd aan People's Health Movement, International Federation of Medical Students' Associations-Nederland (IFMSA-NL)* en Green hEalthcare EducatioN for a hEalthy futuRe (GREENER).**

Diederik Gommers, hoogleraar intensive care geneeskunde, intensivist en afdelingshoofd, afdelingen intensive care volwassenen en operatie complex, Erasmus MC, Rotterdam.

Evelyn Brakema, huisarts in opleiding en onderzoeker duurzame zorg, afdeling public health en eerstelijns geneeskunde, Leids Universitair Medisch Centrum; voorzitter en medeoprichter Groene Zorg Alliantie, medeoprichter en lid GREENER.

* IFMSA-NL verbindt geneeskunde- en gezondheidsstudenten voor Global Health. Zij vormen een wereldwijd netwerk van ruim een miljoen jonge, toekomstige professionals in meer dan 120 landen en werken dagelijks aan een betere toekomst en gezondheid voor iedereen. *Zie ook:* <https://ifmsa.nl>

**GREENER is een multidisciplinaire expertgroep die zich inzet om Planetary Health en duurzaamheid in te bedden in gezondheids- en zorgopleidingen. De groep is divers, van student tot zorgprofessional en wetenschapper, allen met expertise en ruime ervaring op het gebied van Planetary Health en onderwijs. *Zie ook:* <https://greenermedischonderwijs.wordpress.com>

Auteurs

Inleiding

Juliette Mattijsen, Jurjen Luykx & Evelyn Brakema. Zie verder voor affiliaties het stukje genaamd 'redacteurs' op pagina 19.

Hoofdstuk 1

Annemarie Bergsma, MSc, verpleegkundige, tropisch landbouwkundige, onderwijskundige en onderzoeker. Lectoraat Duurzame Talentontwikkeling, De Haagse Hogeschool; bestuurslid van de Stichting De Duurzame Verpleegkundige.[#]

Dr. Elke Slagt-Tichelman, verloskundige, epidemioloog en onderzoeker. Kenniscentrum Zorginnovatie Hogeschool Rotterdam en Instituut voor Gezondheidszorg, Hogeschool Rotterdam; bestuurslid van de Stichting De Duurzame Verpleegkundige.

Kelli Tiggelman, jeugdarts KNMG; arts maatschappij + gezondheid. GGD Gelderland-Midden; bestuurslid Caring Doctors; landelijk bestuurslid Artsen Jeugdgezondheidszorg Nederland (AJN).

Nora van Gaal, MSc, arts medische milieukunde en arts in opleiding tot specialist (AIOS) maatschappij + gezondheid, voorzitter werkgroep Planetary Health AIOS-vereniging De Jonge Arts M+G (DJAMG); lid expertisegroep Planetary Health Koepel Artsen Maatschappij + Gezondheid (KAMG); lid Planetary Health Hub NL.

[#] De Duurzame Verpleegkundige is een landelijk actienetwerk dat bestaat uit studenten, docenten, onderzoekers, verpleegkundigen en verzorgenden. Zij ontwikkelen onderwijs en onderzoek gericht op duurzame zorg, Planetary Health en het belang van natuur voor gezondheid.

Zie ook: www.deduurzameverpleegkundige.nl

Hoofdstuk 2

Philip ND Elders MSc, basisarts Noordwest Ziekenhuisgroep

Alkmaar; project coördinator ePlanet UMC Utrecht;
medeoprichter CO₂-assistent VU Amsterdam; lid van GREENER.

Dr. Hans C Ossebaard, adviseur Duurzame Zorg Zorginstituut

Nederland; universitair docent Planetary Health VU Amsterdam;
activist bij Scientist Rebellion; lid van GREENER.

Egid M van Bree MSc, arts-onderzoeker duurzame zorg; bestuurslid

Groene Zorg Alliantie; lid van GREENER.

Dr. Liesbeth M Timmermans, gedragswetenschappelijk docent

vervolgopleiding tot huisarts (VOHA) Eerstelijns geneeskunde
Radboudumc; lid van GREENER.

J Maarten R Manten BSc, masterstudent geneeskunde

Radboudumc; lid van Green Team Onderwijs Radboudumc;
lid van Act4Health IFMSA-NL; lid van GREENER.

Eva S Cohen MSc, arts-onderzoeker duurzame zorg afdeling

Gynaecologie en afdeling Public and Occupational Health
Amsterdam UMC; Centrum voor Duurzame Zorg Amsterdam
UMC; Lid van Green Team Vrouw Amsterdam UMC; lid van
GREENER.

Annemarie Bergsma, MSc, verpleegkundige, tropisch landbouw-

kundige, onderwijskundige en onderzoeker. Lectoraat Duurzame
Talentontwikkeling, De Haagse Hogeschool; bestuurslid van
de Stichting De Duurzame Verpleegkundige.#

Dr. Elke Slagt-Tichelman, verloskundige, epidemioloog en onder-

zoeker. Kenniscentrum Zorginnovatie Hogeschool Rotterdam
en Instituut voor Gezondheidszorg, Hogeschool Rotterdam;
bestuurslid van de Stichting De Duurzame Verpleegkundige.

Hoofdstuk 3

Judith de Bree MSc, adviseur Duurzame zorg bij Milieu Platform Zorg (MPZ); Stichting Stimular.

Dr. Hugo Touw, intensivist, Afdeling Intensive Care, Radboudumc.

Dr. Tim Stobernack, wetenschappelijk onderzoeker, Afdeling Intensive Care, Radboudumc.

Hoofdstuk 4

Jeanne Heijnen, ziekenhuisarts KNMG in het Leids Universitair Medisch Centrum.

Hoofdstuk 5

Piter Oosterhof MSc, poliklinisch apotheker en ziekenhuisapotheker OLVG & apotheker-onderzoeker, afdeling Apotheek, Radboudumc & medeoprichter van PharmaSwap.com.

Dr. ir. Caroline Moermond, Senior beleidsadviseur Geneesmiddelen en milieu, Centrum voor Veiligheid van Stoffen en Producten (VSP), Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM).

Dr. Charlotte Bekker, Senior onderzoeker, afdeling Apotheek, Radboudumc.

Hoofdstuk 6

Prof. dr. Martine C. de Vries, Hoogleraar Medische Ethiek en kinderarts, Sectie Ethiek & Recht van de gezondheidszorg, Leids Universitair Medisch Centrum, Leiden.

Dr. R. van der Graaf, Universitair hoofddocent Bioethiek, Julius Center, Department of Bioethics and Health Humanities, UMC Utrecht.

Hoofdstuk 7

Anne Roosendaal, specialist ouderengeneeskunde bij ouderenzorgorganisatie De Rijnhoven en oprichter en eigenaar van De Klimaat Dokter.

Rembrandt Zegers, actieonderzoeker en procesbegeleider; directeur van het bedrijf Natuur Centraal; verbonden aan

de Climate Psychology Alliance UK en de Nederlandse tak van de Klimaatpsychologiealliantie.

Hoofdstuk 8

Drs. Kim van Nieuwenhuizen, arts-onderzoeker duurzame zorg, afdeling gynaecologie Leids Universitair Medisch Centrum; Landelijk Netwerk de Groene OK; voorzitter *Green Teams* Netwerk Leids Universitair Medisch Centrum.

Dr. ir. Anne van der Eijk, manager operatiekamer centrum (OKC) & centrale sterilisatie afdeling (CSA), Leids Universitair Medisch Centrum en TU Delft.

Prof. dr. Frank Willem Jansen, gynaecoloog, Leids Universitair Medisch Centrum en TU Delft; voorzitter Landelijk Netwerk de Groene OK en Medical Delta.

Hoofdstuk 9

Pauline de Heer, Planetary Health Hub NL; Zorginstituut Nederland.

Joyce L Browne, Planetary Health Hub NL; afdeling Global Public Health & Bioethics, Julius Centrum voor Gezondheidswetenschappen en Eerstelijns geneeskunde, UMC Utrecht.

Nynke Postma, Planetary Health Hub NL; Stichting Dit Is Goede Zorg.

Jopke Janmaat, Planetary Health Hub NL; UMC Utrecht; de CO₂-assistent.

Annemarie Bergsma, Planetary Health Hub NL; De Duurzame Verpleegkundige; Haagse Hogeschool.

Efraïm Hart, Department of Medical Education, OLVG.

Jorieke van der Stelt, Planetary Health Hub NL; huisarts De Duurzame Dokter; arts internationale gezondheidszorg; tropengeneeskunde (AIGT) n.p.

Slotwoord

Juliette Mattijsen, Jurjen Luykx & Evelyn Brakema. Zie verder voor affiliaties het stukje genaamd 'redacteurs' op pagina 19.

Inleiding

Zorgen voor de mens én de planeet

Juliette Mattijsen

Jurjen Luykx

Evelyn Brakema

Beluister ook de podcast:

Groene Zorg Alliantie – De Basics

“What if [climate change is] a big hoax and we create a better world for nothing?”

— Naomi Klein

Ecologische crisis en urgentie

De wereld staat in brand. Zo voelt het soms als je het nieuws aanzet. Bosbranden in Zuid-Europa, overstromingen in Duitsland en hittegolven die steeds meer ons continent teisteren. We observeren binnen ons beperkte mensenleven een proces dat normaal gesproken tienduizenden tot miljoenen jaren duurt: klimaatverandering. En terwijl onze omgeving voor onze ogen verandert, wordt door onze broers en zussen uit het Globale Zuiden deze verandering in hevigere mate gevoeld:¹ de hoorn van Afrika wordt geraakt door hongersnood, Pakistan kampte in 2021 met overstromingen die 33 miljoen mensen ontheemden en kleine eilandstaten weten dat zij binnen enkele decennia opgeslokt zullen worden door de zeespiegelstijging. Deze regio's droegen vrijwel niets bij aan de door de mens veroorzaakte klimaatverandering, maar ze dragen de zware lasten.²